

Тищенко О. І.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ШКІЛЬНОЇ ГІГІЄНИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення підготовки учителів до реалізації завдань шкільної гігієни на початку ХХ століття. Акцентується увага на вчителів та його діяльності, тому що саме вчитель є взірцем наслідування для учнів. Аналізуються способи та методи підготовки педагогів до викладання матеріалу зі шкільної гігієни. Здійснюється аналіз методичних рекомендацій щодо підготовки фахівців молодших класів до застосування знань зі шкільної гігієни на практиці, у побуті, житті.

Ключові слова: учитель, підготовка учителя, навчання, навчально-виховний процес, шкільна гігієна.

Актуальність дослідження. ХХІ століття принесло значні соціальні, педагогічні й культурні інновації у життя кожної особистості. Поруч із цим людина зустрічається з негативними явищами екологічно-гігієнічного становища у житті соціуму, тому сім'я, школа, громадські організації, навчально-виховні заклади усіх типів та рівнів ставлять перед собою завдання збереження, зміцнення та поліпшення стану здоров'я дитини у складних соціальних обставинах, що склалися. Особливе місце у цьому процесі займає формування певної стратегії у початковій школі. На загальноосвітню школу, яка охоплює навчально-виховним процесом дітей протягом тривалого періоду, покладається завдання сформуванню у молодого покоління навички дбайливого ставлення до власного здоров'я, навчити правил гігієни, які б сприяли збереженню та зміцненню здоров'я людини, оскільки основні пріоритети, мотиви, світогляд, установки на певний спосіб життя формуються у дитячі та юнацькі роки. Потреба у послідовній і безперервній роботі у цьому напрямі зумовлює необхідність пошуків ефективних педагогічних знань та підготовки учителя до реалізації цих завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на значимість підготовки учителя до реалізації завдань зі шкільної гігієни цілком зрозумілою є зацікавленість цією проблематикою сучасних дослідників. Достатньо аргументованим є дослідження фізіолого-гігієнічних аспектів професійної діяльності вчителів Г. Латіної [4], гігієнічної оцінки умов і організації навчання В. Махнюк [6], гігієнічного обґрунтування методів раціональної організації навчальної та позашкільної діяльності учнів К. Зайцевої [2] та інших. Автори цих досліджень зробили значний внесок у науку, вивчивши певний спектр шкільної гігієни.

Метою статті є теоретичне узагальнення і систематизація наукових та прикладних досліджень щодо підготовки учителя до реалізації завдань зі шкільної гігієни в історичному аспекті.

Виклад основного матеріалу. У 1906 році Міністерство Народної Просвіти визнало цілком ймовірним уведення шкільної гігієни у перелік обов'язкових предметів у курсі чоловічих і жіночих середніх навчальних закладів. При цьому вказувалося, що викладання гігієни, з огляду на місцеві умови, може проводитися у формі бесід, чи практичних занять. Розсилаючи подібну програму з гігієни, Міністерство ще раз вказує, що викладання гігієни рекомендується проводити наочно, супроводжуючи його демонстраціями малюнків, діаграм, препаратів, приладів, а також оглядом місцевих санітарних споруд [8, V]. Хоча шкільну гігієну було введено у перелік обов'язкових предметів, все ж усі форми застосування її у навчально-виховному процесі вказують на важливість і необхідність вивчення. Гармонійний розвиток тіла і душі, розумових і фізичних здібностей людини – ось вимоги, які повинна була розв'язати шкільна гігієна [1, с. 36].

Питання санітарної грамотності у школі завжди було актуальним і продовжує займати одне із основних місць серед важливих завдань усіх навчально-виховних закладів. Загальновідомо, що ґрунтовні гігієнічні знання є запорукою виховання здорового покоління. Такі знання необхідні для гігієнічної організації особистої поведінки, створення санітарно-гігієнічних умов на роботі, у побуті, для боротьби за збереження здоров'я всього людства. У букварях, книжках для читання у початкових класах досліджуваного періоду матеріал з охорони здоров'я практично відсутній, тому вони не могли слугувати засобом засвоєння знань зі шкільної гігієни. Грамотне відображення питань з охорони здоров'я у чітко окреслених, систематичних, науково-обґрунтованих шкільних програмах та відповідний виклад гігієнічного матеріалу шкільними педагогами – основний ключ до санітарної грамотності.

Для підвищення ефективності та якісного засвоєння матеріалу учнями зі шкільної гігієни, а також для покращення роботи педагогів на початку ХХ століття важливим було забезпечення шкіл методичними розробками, підручниками та наочностями.

Засвоєння систематизованого обсягу знань і навичок із шкільної гігієни, як і з будь-якого іншого предмету, потребувало планового систематичного навчання. Педагоги доводили, що без цього немає і не може бути справжньої санітарної грамотності. Урок за визначеною програмою, урок, можливо, вищого рівня педагогічної майстерності, –

вирішальна ланка у боротьбі за санітарну грамотність. Саме тому увага педагога початкової школи, лікаря, органів народної освіти повинна була, перш за все, бути зосереджена на якісному опрацюванні змісту програми [5, с. 4].

У процесі організації процесу навчання гігієни у початковій школі наголос ставився не лише на змісті освіти, а й на практичному аспекті його реалізації. Основною проблемою була недостатня підготовка значної кількості педагогів. Вчений І. І. Мільман на початку ХХ століття наголошував: “До останнього часу у системі підготовки педагогів питанням гігієни виділялося дуже мало місця. Шкільну гігієну лише недавно включено як обов’язковий курс у навчальний план педагогічних вузів і педагогічних технікумів. Таким чином ця дисципліна випадала і поки що, як правило, випадає із поля зору всіх ланок підвищення кваліфікації педагогів. До цього слід додати, що основна кількість педагогів дуже мало працює над підвищенням своєї кваліфікації в області гігієни” [5, с. 4]. А для того, щоб санітарно-гігієнічна, санітарно-освітня робота у режимі дитячих установ була комплексною та успішною, потрібно було, щоб вона була спрямована не тільки на дітей, а й на педагогів. Така робота з педагогами, безперечно, була корисною одночасно і для дітей, і для педагогів. Хоча методи та зміст санітарно-освітньої роботи з педагогами будуть суттєво відрізнятися від роботи з дітьми. Педагоги досліджуваного періоду наголошують на тому, що необхідно звернути увагу на вироблення санітарно-гігієнічних навичок у вчителів, які є взірцем для учнів з цього погляду.

Виховання у молодого покоління санітарно-гігієнічних навичок на державному рівні завжди займало значне місце. Навчальний процес початкових класів завжди розпочинався, перш за все, з набору дітей, тобто їх приймання до дитячої установи. Вчені наголошували, що слід звернути увагу на два основні аспекти: перший – розрив звичайних для дитини зв’язків при переході з одного оточення в інше, адже це травмує нервову систему дитини. У першій третині ХХ століття вчений В. Й. Пальчинський у своїй книзі “Гігієна дитячих установ соціального виховання” наголошує на складності цього процесу: “...пересаджування треба робити якнайделікатніше, особливою метою, так, як це робить садівник із своїми “культурними” рослинами. Невже ж дитина щось менш цінне, що досі ніхто не дбав за пересаджування її в нове оточення” [7, с. 51], другий – полягає у тому, що діти потрапляють не зовсім у ті умови, які були б найсприятливішими з боку охорони здоров’я та педагогіки. Це питання вирішувалося значно складніше через об’єктивні причини організаційних та матеріальних можливостей тогочасної мережі дитячих установ, тому кожен

педагог в інтересах справи та й власної кваліфікації мав детально вивчити ті дані, які містять педологія та гігієна на своєму розвитку, адже найголовніше – це здоров'я, фізичний та психічний розвиток дитини. Саме тут потрібно зазначити, що крім однакових умов для розвитку здібностей учнів необхідними визначалися рівні можливості для дитячої праці, тому що у навчальному процесі відставали б від всієї групи ті діти, в яких менша можливість працювати з огляду на соціальні умови. А це, в свою чергу, призвело б до зниження успішності у навчанні.

Така проблема у меншій мірі стосується гігієни дитячих установ, а у більшій – педагогіки. А ось відносно методів навчання – то тут гігієна не може бути відстороненою чи байдужою, оскільки саме ці методи впливають на збереження здоров'я дитини та заощадження енергії в інтересах режиму, що більш відповідає гігієнічним правилам. “В методах навчання є ще деякі моменти, на які слід звернути увагу з погляду охорони здоров'я дітей. Наприклад, той самий дидактичний матеріал можна подати учневі в умовах класних обставин, як він сидить, і з другого боку – під час цікавої екскурсії. Екскурсії й заняття на вільному повітрі є дуже здоровий і бажаний елемент в системі навчання. Оцінюючи педагогічні системи навчання та практичне їх застосування, мусимо завжди мати на увазі ці здорові елементи, що роблять різноманітним та прикрашають загальний режим дитячої установи”, – наголошував професор В. Й. Пальчинський [7, с. 182-183].

З педагогічного погляду на діяльність дитячих установ досліджуваного періоду є ще такі моменти, які підлягають детальному вивченню у галузі охорони здоров'я дітей. До цих важливих моментів належать питання, пов'язані із застосуванням заходів педагогічного та виховного впливу, способи та методи контролю знань, облік роботи, розподіл занять протягом дня, питання про домашнє завдання. Звичайно ці питання є виключно педагогічного характеру, але вони одночасно мають і значну гігієнічну вагу.

Педагоги досліджуваного періоду доводять, що гігієнічне значення добового режиму дитини з погляду охорони здоров'я дуже велике, тому тут повинна враховуватися і класна робота, а саме: розподіл занять, і позакласна робота, гурткова діяльність, і безумовно – домашня робота дітей. Якщо не дозувати навантаження відповідно до фізичних можливостей дитини, то можна спричинити перевтому та виснаження дитячого організму.

З досвідом стало очевидним те, що оптимальна тривалість уроку в дитячих установах – 45 хвилин, на сучасному етапі в початкових класах – 35 хвилин. Між заняттями практикувалися перерви з метою відпочинку дітей від розумового напруження та зміни сидячого положення,

фізіологічних потреб учнів, для провітрювання приміщень, що сприяло підсиленню уваги, та позитивному впливу на організм відповідно до гігієнічних вимог. Адже будь-яке надмірне розумове навантаження на людський організм може мати негативний вплив, а реабілітація можлива шляхом відпочинку, або урізноманітненням роботи, короткотривалими змінами діяльності тощо. Найголовнішим фактором відновлення сил будь-якого організму, зокрема дитячого, завжди вважався сон. Необхідна тривалість сну школярів протягом періоду росту організму залежить від віку. І цей фактор обов'язково слід враховувати тому, що правильний сон – запорука здоров'я та активності учнів.

Цікаві факти досліджень початку ХХ століття наводить у статті “Вплив фізичного розвитку на розумовий” професор В. Кашкадамов: “Німецький учений Граупнер зібрав матеріал, що відноситься більш ніж до 50 000 учнів у Берлінських школах, при чому виявив, що чим більше діти відстають по росту, тим нижчий у них і розумовий розвиток, що спостерігається під час шкільних занять. Серед відстаючих та учнів яких залишили на другий рік переважають діти із притупленим ростом. На думку Граупнера, у кожному окремому випадку зниження фізичного розвитку відповідає зниженню розумового розвитку” [3, с. 11]. Аналізуючи такі дослідження та факти стає зрозумілим чому вчитель під час навчально-виховного процесу має враховувати усі особливості розвитку дитячого організму.

Під час підготовки фахівців початкових класів слід також зазначити, що учитель у реалізації навчально-виховного процесу має враховувати вплив спадковості на дитину у навчанні, умови виховання учня у сім'ї та й загалом спосіб життя його родини. Ці питання обґрунтовані у науковому доробку педагогів та гігієністів початку ХХ століття.

Висновки. Викладений у статті матеріал дає усі підстави стверджувати, що підготовка учителя до реалізації знань зі шкільної гігієни повинна займати важливе місце у навчально-виховному процесі, адже правильно закладені педагогом знання, уміння, навички гігієни є запорукою здорового покоління, нації. Зростання інформаційного навантаження та ускладнення навчальних програм у системі освіти відбувається протягом останніх років, що сприяє збільшенню відповідальності вчителів за кінцевий результат своєї роботи. Тому питання розвитку педагогічної майстерності учителів та розробка теоретично-обґрунтованих науково-методичних рекомендацій щодо реалізації знань шкільної гігієни залишається відкритим для подальших досліджень та вдосконалення самого процесу гігієнічного виховання дітей та підготовки до нього педагогів.

Використана література:

1. Дементьев Е. Физиологическая связь умственной деятельности с физической / Е. Дементьев // Вестник воспитания. – 1890. – № 5. – С. 36.
2. Зайцева К. А. Гігієнічне обґрунтування методів раціональної організації навчальної та позашкільної діяльності учнів, що навчаються за схемою “школа – вищий навчальний заклад”: дис. ... канд. мед. наук : 14.02.01 / К. А. Зайцева. – К., 2009. – 216 с.
3. Кашкадамов В. О влиянии физического развития на умственное / В. Кашкадамов // Гигиена и здоровье рабочей семьи. – 1924. – № 2 (9). – С. 11.
4. Латіна Г. О. Вплив особистісних якостей педагогів на розумову працездатність школярів / Г. О. Латіна // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 6(86). – С. 202-206.
5. Материалы для ведения уроков по охране здоровья (санчасов) в I и II классах начальной школы [Текст]: введение / [под редакцией и в обработке Ф. Ю. Бермана, (отв. ред.) и И. И. Мильмана]. – М. : Издание института санитарной культуры, 1935. – С. 3-7.
6. Махнюк В. М. Законодавство України про гігієнічні питання збереження здоров'я дітей у загальноосвітніх навчальних закладах / В. М. Махнюк // Довкілля та здоров'я. – 2005. – № 3. – С. 22-24.
7. Пальчинський В. Й. Гігієна дитячих установ соціального виховання [текст]: підручник для лікарів, педагогів, студентів медичних та педагогічних вузів / В. Й. Пальчинський. // Державне видавництво України, 1928. – 522 с.
8. Списокъ наглядныхъ учебныхъ пособій и собраніе программъ для преподаванія гігієны веденія практическихі занятій съ учащимися [Текст]: предисловіе / [матеріали для правильной постановки преподаванія гігієны]. – С.-Петербургъ, 1908. – С. V-VII.

ТИЩЕНКО ЕЛЕНА. Подготовка учителя к реализации заданий школьной гигиены (исторический аспект).

В статье обосновывается необходимость усовершенствования подготовки учителей к реализации заданий школьной гигиены в начале XX столетия. Акцентируется внимание на учителя и его деятельности, потому что именно учитель является примером подражания для учеников. Анализируются способы и методы подготовки педагогов к преподаванию материала со школьной гигиены. Проводится анализирование методичных рекомендаций относительно подготовки специалистов младших классов к применению знаний со школьной гигиены на практике, в быту, в жизни.

Ключевые слова: учитель, подготовка учителя, обучение, научно-воспитательный процесс, школьная гигиена.

TYSHCHENKO OLENA. Training of the teachers to fulfill the school hygiene tasks (historical aspect).

The necessity of improving teacher training to fulfill the school hygiene tasks on the basis of analysis is justified in the article. The teacher and his work is stressed, because the teacher is the example to follow for the students. The ways and methods for training teachers to make presentation of the material on school hygiene, as well as the direct application of knowledge in the educational process are described. An analysis of guidance on training for application of school hygiene knowledge in practice, at home, in everyday life is performed.

Keywords: teacher, teacher training, teaching, educational process, the task of school hygiene.